

Budapesti Levéltári Mozaikok

2022/18. szám

DOI: [10.56045/BLM.2022.18](https://doi.org/10.56045/BLM.2022.18)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2022/12/08/leveltari-mozaikok-75/>

HERÉDI ATTILA

Elvharcok és reális megfontolások Budapest rendőrségének kérdésében (Rendészet, állami vagy fővárosi rendőrség)

Buda, Pest és Óbuda – ugyan koronként változó mértékű – önállósággal, de választott testületeik (tanácsaik) irányításával maguk intézték helyi közügyeiket, amelyeknek egyik lényeges része volt a rendészeti feladatok ellátása. A városegysítés közeledtével az a kérdés is napirendre került az országgyűlésen, hogy a létrejövő Budapesten miként szervezzék meg a rendőrséget. A korábbihoz hasonlóan működjön tovább, de már a főváros irányítása alatt – kockáztatva így a három eltérő karakterű város(rész) helyzetéből és lehetőségeiből eredő konfliktusokat –, vagy az egész szerv kerüljön inkább állami kezelésbe. Nem egyszerűen szervezeti és finanszírozási kérdéseket kellett megvitatniuk a politikusoknak, mert már az elvek tekintetében is jelentős nézetkülönbségek kerültek elő. A következő írás bemutatja a fővárosi rendőrség létrehozásával kapcsolatos vitákat, amelyek jól érzékeltetik, hogy milyen horderejű kérdés megoldásában kellett a honatyáknak konszenzusra jutniuk.

Kulcsszavak: Buda, Pest, főváros, rendőrség, Thaisz Elek, Belügyminisztérium, önkormányzat

A városeyesítést megelőző, bő egy évtizedben Pest és Buda szabad királyi városok, valamint Óbuda mezőváros tanácsai még szervezetileg egymástól függetlenül intézték rendészeti ügyeiket. Közigazgatási szabályrendeleteiket (korabeli kifejezéssel: *statútumokat*) önállóan, saját szempontjainak megfelelően alkották meg, bár felügyeletük közös volt: a Budán működő, ún. *visszaállított* Helytartótanács.¹ Ez a kormány szerv a Habsburg-korszakra általánosan jellemző pénzhiány miatt (amit akkor éppen az 1860-as évek háborús külpolitikája okozott) anyagilag kevésbé tudta támogatni a tanácsok munkáját, de az ellenőrzéshez ragaszkodott. A három település vezetői ezért a szükség és a lehetőségek közötti mezsgyén mozogva próbálták meg fenntartani a rendet és a biztonságot a hatóságuk alá tartozó területeken. A kiegyezés (1867), bár politikailag nagy jelentősége volt, és előrevetítette a fejlődés lehetőségét, önmagában nem sokat változtatott ezen a helyzeten.²

A három városban a közrendészet tehát a helyi tanács hatósága alá tartozott. A rendőri feladatok felelősei a tanács által választott *főkapitányok* voltak, akik egyúttal tanácsnoki tisztséget is viseltek. Az egyes városrészekben albiróságok működtek, *alkapitányok* (a külvárosokban pedig a *mezei kapitány*) irányítása alatt. A vezetői poszton működő tisztviselők, az írkokokkal, vásárfelügyelőkkel kiegészülve alkották az ún. *fogalmazói állományt*. Egyfajta ellenőrző szerepet töltöttek be a *biztosok* (*hús- és fabiztos, térbiztos*), a tényleges végrehajtói munkát pedig az *őrszemélyzet* (*közporoszlók, darabontok, lovas kerülők*) tagjai végezték.³

1. kép. A lebontott Grassalkovich-palota a Hatvani (ma: Kossuth Lajos) utcában, amelyben a régi pesti főkapitányi hivatal is működött. Képeslap Dörre Tivadar 1885-ös vízfestményéről.

([Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum. L. sz.: K 71.404.1](#))

Buda, Pest és Óbuda eltérő településjellege és népessége miatt különféle utakon járt a városok rendjének fenntartásában – például a sok szőlővel, erdőséggel rendelkező Budán a hegemesterek és vadászok munkája is nélkülözhetetlen volt, de még az iparosodás útjára lépett

¹ A Magyar Királyi Helytartótanácsot a szabadságharc eltörölte, az 1850-es évtized önkényuralma pedig katonai típusú felügyeletet gyakorolt Buda és Pest felett. Az Októberi Diploma után tért vissza a városok politikai önrendelkezése, illetve felettes kormányzatként 1861-ben visszaállították a Helytartótanácsot is. Ernyes 2020. 138. p. Bár az alkotmányosság nem igazán volt már összeegyeztethető az abszolutista császári királyi rendőrigazgatóságok magyarországi jelenlétével, a csendőrség maradéka még a provizórium alatt is megtalálható volt Pesten. Czaga 1995. 155. p.

² A kiegyezéssel megszűnt Helytartótanács szerepét a Belügyminisztérium vette át. Uo. 143. p.

³ BFL IV.1303.f I. 845/1861., Horváth J. 1995. 162. p.

pesti külterületek is igényelték a mezei rendőrség megerősítését.⁴ A sűrűbben lakott, városiasabb részokról a hatvanas években eltűntek az önkényuralmi elnyomás alatt „bevezetett” civil besúgók (illetve jelentősen kisebb létszámban, és kevésbé nyíltan működtek tovább),⁵ és a csendőrök sem frusztráltak tovább jelenlétükkel a leendő főváros lakosságát.⁶ Az 1860-as évek elején az új, pontosabban újjászervezett „municipiális” rendőrséget részben a ’48 előtt (vagy a szabadságharc alatt is) ezen szerv kötelékébe tartozott személyek alkották, illetve többeket átvettek a megszüntetett „zsandárságtól” is.⁷ A városok növekedése azonban már abban az évtizedben szükségessé tette a rendőri létszám megemelését, de az általános pénzhiány miatt nem nagyon történtek fejlesztések, ezért a fegyveres testületek tagjai állandóan panaszkodtak az alacsony fizetések miatt.⁸ Ennek pedig további következménye volt az is, hogy nehézségekbe ütközött új rendőröket toborozni – kellő tapasztalattal rendelkezőket, vagy erkölcsileg megfelelőket pedig szinte lehetetlen volt felvenni vagy a kötelékben megtartani.

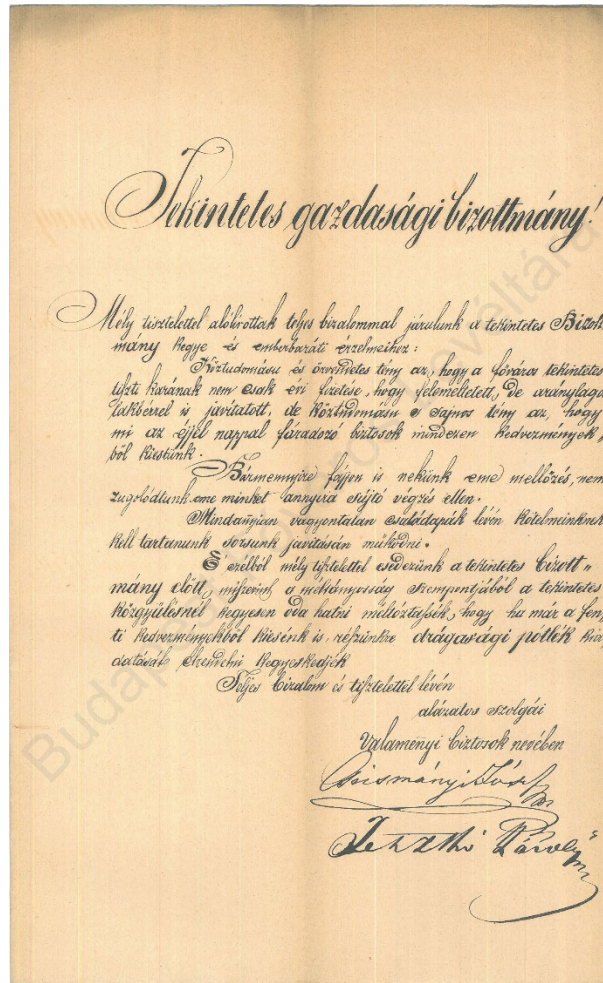
⁴ A pesti mezei rendőrségről bővebben lásd: Herédi 2020.

⁵ Deák 2015. 328. p.; Thaisz Elek főkapitány is szép számmal alkalmazott álruhás *rendőrkémekeket*, bár ezek feladata nem feltétlenül politikai, hanem inkább bűnmegelőzési vagy „tájékoztatási” indíttatású volt. Vécsey 1926. 10–11. p., Borbély 1942. 80. p. Nem megerősített források szerint Thaisz az elnyomás éve alatt maga is fizetett császári kém volt. Buza 2013. 83. p., Deák 2013. 254. p.

⁶ Az abszolutista uralkodók egyik hatalmi fegyvere volt a csendőrség, amely – máshol is, de a szabadságharc leverése utáni Magyarországon főleg – elsősorban politikai-rendfenntartási feladatokra használtak. Parádi 1996. 57–62. p. 1867-ben a magyarországi csendőrezredek feloszlatták, Erdélyben azonban tovább működtek. Tisza 1913. 239.p.

⁷ Horváth J. 1995. 160. p.

⁸ Számos levéltári irat tanúskodik arról, hogy a rendőrbiztosok folyamatosan fizetésemelési kérelmeikkel bombázták Buda és Pest tanácsát - ezek azonban többnyire nem találtak meghallgatásra. Egy jellemző iratot mutat be az 1. kép (BFL IV.1106.b 1489/1870.)

2. kép. A budai rendőrök fizetésemelési kérelme, 1870.
(BFL IV.1106.b.1489/1870)

Budán különösen katasztrofális volt az állomány, amint arra Kovics Károly főkapitány is panaszkodott,⁹ de a Duna bal partján sem volt sokkal rózsásabb a helyzet. A pesti viszonyokat viszont új dimenziókkal gazdagította a főkapitány, Thaisz Elek elhíresült, autokratikus vezetői attitűdje, amely utóbb a város főpolgármesterének, Szentkirályi Móricnak a lemondásához is vezetett.¹⁰

⁹ Horváth J. 2010. 184. p. Buda általános szegénységéről lásd: Nagy 2022.

¹⁰ Thaisz Elekről nagyon sok elmarasztaló történet keringett már a korabeli közvéleményben is, amit a sajtó, sőt a főkapitány bíróság elé került ügyei is erősítettek. Erről bővebben lásd: Buza 1984. 135-148. p. A szorosabban ide tartozó, vagyis a két pesti vezető közötti ellentétéről bővebben lásd: Horváth J. 1995.

3. kép. Thaisz Elek, a kortársak és az utókor szemében hírhedtté vált főkapitány, aki az önkormányzati (pesti) rendőri vezetői pozícióját képes volt „átmenteni” az állami (fővárosi) időszakra is.

([Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény, lelt. sz.: bibFSZ01498903](#))

Ilyen viszonyok mellett azt gondolhatnánk, hogy azt a városegyesítésnél felmerült kormányzati szándékot, miszerint a létrejövő, megnövekedett méretű és lakosságú Budapesten már ne önkormányzati, hanem állami fenntartású rendőrség működjön, minden városvezető vagy politikai véleményformáló örömmel fogad. A helyzet azonban más volt, mivel a fővárosi rendőrséggel kapcsolatban sokkal szélesebb palettán mozogtak az elképzelések, amelyekről a korabeli iratok és sajtót tanulmányozva alkothatunk képet.

Árnyalja a rendőri kérdés korabeli helyzetének megítélését az ország közbiztonsági állapota, amely a kiegyezést követő években katasztrofálisan lezüllött.¹¹ Az egyébként Magyarország számára kedvező politikai átalakulások nyomán óhatatlanul felszínre törtek olyan problémák is, amelyek megoldásához a frissen megalakult kormánynak pillanatnyilag nemigen voltak megfelelő eszközei – sem jogi, sem anyagi értelemben. A külföldi háborúk okozta pénzügyi nehézségek mellett nem javította a közbiztonságot az abszolutista évtizedben vasszigorral működött, katonai jellegű csendőrség megszüntetése sem, amelyhez képest az újjáalakított helyi igazgatású közrendészeti szerveknek alig voltak eszközeik a rend fenntartásához.¹²

Mindezeket figyelembe véve tekintsünk az 1860-70-es évek fordulóján a törvényhozók előtt álló, megoldandó feladatra! A rendőrség kérdését alapvetően két szempontból lehet

¹¹ Csapó 2007. 14–15. p.

¹² Kollár 1995. 198–199. p.

megközelíteni: egyrészt elméleti perspektívából, a törvények, emberi jogok, eszmék irányából, mintegy elefántcsonttoronyból szemlélve a problémát, másrészt praktikus tekintve rá, vagyis szigorúan a városok, és főként a leendő főváros érdekeit tekintve, a legjobb döntés jogi, szervezési, és pénzügyi vonzatait vizsgálva. Mindkét felfogásnak voltak vezérszónokai, akik az országgyűlésben érvelve képviselték az egyik, vagy másik oldali álláspontot.

Az értelmezési kérdések egyik legfontosabbika az volt, hogy egy leendő fővárosi államrendőrség vajon milyen mértékben tekinthető egyszersmind országos ügynek is. Ahogy a városegysítési eszme legfőbb hirdetői egyre több érvet sorakoztattak fel emellett, hogy mindaz, ami a fővárosban létezik egyben Magyarország többi települése számára is „példányképül” szolgál, úgy a rendőrség kérdésében már egyetértés mutatkozott a tekintetben, hogy Budapesten a rendvédelem megszervezése és működése is egyfajta prototípus, minta, amely fejlettebb, külföldi fővárosokkal való összevetésekben is jól meg kell, hogy állja a helyét. Az állam, bár a budapesti rendőrséget maga kívánta felállítani, úgy látta helyesnek, ha a főváros is kiveszi részét a költségek vállalásából.

A kormánypárti *Pesti Napló* így indokolta az államrendőrség felállításához szükséges közös teherviselést:

„Tagadhatatlan, hogy a városi kapitányi hivatalok megszüntetése által, a városi hatóságok tetemes tehertől, s nagy felelősségtől fognak menekülni, s a drága időt, melyet eddig számtalanszor a rendőri ügyekre kénytelenek fordítani, azontúl a város díszé s a nép javára fordíthatják. Egy czélszerűen szervezendő államrendőrség által pedig a fővárosi nép kényelmet nyerni, a személy- és vagyonsbiztosság pedig mindenestre jobb karba fog helyeztetni. Nagyon igazságos tehát, hogy a fővárosok bizonyos öszveggel járuljanak a fővárosi államrendőrség költségei fedezéséhez, a többi szükséglet természetesen az állam pénztárából lenne fedezendő, mert egy fővárosi államrendőrség hasznát közvetlen a fővárosi polgárok élvezik ugyan, de közvetve kiterjed ennek haszna és jótékony befolyása az országra és annak összes polgáira is”.¹³

Egy ilyen, példaértékű rendőrség önmagában mindenki számára kívánatos cél volt, de az új szervezet jogállása és hatásköre (a költségeiről nem is beszélve) már éles közéleti vitát váltott ki. Gerlóczy Károly, pestvárosi tanácsnok (később Budapest alpolgármestere) 1869-ben, az általa kidolgozott fővárosi törvényjavaslatban már „készpénznek” vette azt, hogy a leendő budapesti rendőrség állami kezekbe kerül – ezt Szentkirályi Móric, volt pesti főpolgármester úgy vélte helyesnek, hogy az állam a három város aktuálisan működő rendőri szerveit „egy az egyben” venné át, tehát a meglévő szervezeti kialakításban, állományal együtt.¹⁴ Sokan látták azonban az önkormányzatiság felszámolásának veszélyét abban, ha a rendőrséget nem a főváros, hanem az állam felügyeli. Pest városának ódzkodása a túlzott állami felügyeletől a törvényhatósági törvénycikk országgyűlési vitáinál is előkerült – akkor a főispáni tisztség miatt támadt komoly ellenállás még a városegysítést egyébként támogató honatyák körében is, mert az a gondolat, hogy Budapest feje ugyanúgy egy, a kormány által kinevezendő személy legyen, mint a vármegyéknél, keveseknek tetsző ötletnek bizonyult.¹⁵

¹³ *Pesti Napló*, 1869. június 5.

¹⁴ Gárdonyi 1913. 223. p., Vörös 1978. 261. p., illetve lásd még: Jakab 2022.

¹⁵ Gárdonyi 1913. 99. és 131. p., illetve Sipos 2022.

Még a városegysítési törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása előtt, 1871 tavaszán, a Tóth Vilmos belügyminiszter által összehívott „szaktanácskozmány” üléseiről részletesen beszámolt a sajtó.¹⁶ Ezen „ankét” során a kormány kifejtette álláspontját a rendőrség államosításával kapcsolatos elképzeléseiről is:

„Tekintettel azon körülményre, hogy a szorosan vett helyrendőri teendőket a közrendészet egyéb ágaitól elválasztani nem lehet, tekintettel továbbá arra, hogy ha ezen elválasztás elméletileg megkíséreltetnék is, egyanaz a gyakorlati életben az ugyanazon téren mozgó két vagy háromféle végrehajtó közegek közt csak bonyodalmakra és súrlódásokra vezetne; a kormány a közrendészet állami szervezési eszméjét elfogadandónak vélte ugyan, de egyúttal saját felelőssége megóvása érdekében, az összes közrendészeti teendőket, különösen a végrehajtás terén, az egységesen és állami kezelés alatt szervezendő rendőrség körébe vonandónak mondotta ki.”¹⁷

1871 végén kezdődött el a tényleges fővárosi törvény kidolgozása és megvitatása a diétán. A Belügyminisztérium ugyan már júliusban jelezte a rendőrséggel kapcsolatos pontok tárgyalását, de más, fontosabbnak ítélt kérdések miatt azokat mindig levették a napirendről.

4. kép. Tóth Vilmos belügyminiszter az 1865-ös Országgyűlési album fényképén. ([Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Képtárház, képzazonosító: 040392](#))

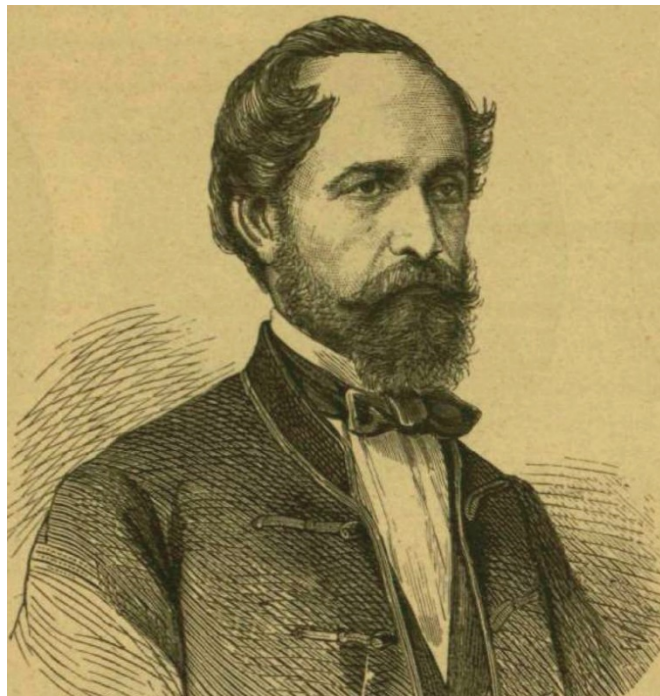
¹⁶ Az ankét alkalmairól nem készültek hivatalos jegyzőkönyvek, csak a sajtó tudósításaiból ismerjük az ott elhangzottakat. Sipos 2022.

¹⁷ Gárdonyi 1913. 167. p.

1872. november 26-án került napirendre a már megalkotott, de még meg nem szavazott fővárosi törvény rendőrséggel foglalkozó részeinek képviselőházi megtárgyalása. Az egyik szakasz (paragrafus) megfogalmazása élénk vitát váltott ki. A törvényt kidolgozó központi bizottság javaslata ugyanis úgy rendelkezik, hogy „A fővárosi törvényhatóság területén a rendőrséget egységes szervezettel az állam »fővárosi rendőrség« neve alatt saját közegei által kezeli. A törvényhatóságnak helyrendőri ügyekben való szabályalkotási joga érintetlen marad” – azonban a honatyák józan belátással tekintve eme jogalkotási feladat volumenére, biztosítékként belevették a szövegbe, hogy „Azon esetre, ha a főváros egyesítéséig ezen a fővárosi rendőrségről szóló törvény meg nem alkottatik, a tényleges egyesítés napjától kezdve a rendőrség végleges rendezéséig a főváros jelenlegi rendőri közegei közvetlenül a belügyminister hatósága alá helyeztetnek, aki a rendőri közegek feletti fegyelmi joggal, valamint kinevezésük és előmozdításuk jogával ruháztatik fel és felhatalmaztatik, hogy a rendőri ügyekbe való fellebbezést a fővárosra nézve ideiglenesen szabályozza. A rendőrség költségeit illetőleg a fővárosokban e célra 1872. fordított összeg ideiglenesen a kincstárnak megtérítendő az egyesített főváros által és általánypól a belügyminister költségvetésébe felveendő.”¹⁸

Steiger Gyula ellenzéki képviselő az általa benyújtott módosító indítványban a feltételeltséget szerette volna kivenni a törvényből, vagyis a főváros létrehozását már a saját, bár állami rendőri szervvel képzelte el.

Irányi Dániel függetlenségi politikus hozzászólásában eleve rossznak ítélte minden olyan próbálkozást, ami a fővárosban működő szervezetet közvetlen állami fennhatóság alá rendel – így a Közmunkatanács felállítását, vagy az államosított bíróságokat is az önkormányzatiság elvének csorbításaként deklarálta.

5. kép. Irányi Dániel, 48-as függetlenségi képviselő.

([Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárház, azonosító: DKA-060527](#))

¹⁸ Budapesti Közlöny, 1872. november 27.

Jókai ellenzéki lapja, A *Hon* is részletesen beszámolt a felfokozott hangulatú vitáról:

„Legnagyobb visszásság azonban az, hogy rendőri törvény nélkül, mint valamely irattár darabjait, csak egyszerű rendelkezésre akarják a rendőrséget a belügyminiszter hatósága alá rendelni [...] Ez elvet nem fogadhatja el, s fél, hogy itt is az a következménye lesz ennek, a mire első lépés volt ez mindenütt: rendőrállam teremtése (Helyeslés balról) Félő, hogy elvonja a rendőrséget az államivá tétel eredeti céljától s politikai céljaira használja föl. Utalhatna Franciaországra, a hol a politika elvonván a rendőrséget feladatától, a személybiztonság siralmas állapotokra süllyedt. (Helyeslés balról) A mi azt illeti, hogy állami ügyek is forognak e rendőrség körül kérdésben, ez kisebb nagyobb mérvben áll minden közigazgatási kérdésre, s ha a »suprema lex« elvét akarnók érvényesíteni, minden ügyet elvonhatnánk illetékes önkormányzati közegeitől. (Igaz, balfelől!) A mi azt illeti, hogy ma rász a rendőrség Pesten, nem lehet következtetni, hogy a jövő rendőrség is rász lesz, mert az új alapon szerveztetik (Helyeslés balról-) Ha nem felelne meg az igényeknek, akkor is reá érnénk ez utolsó lépésre. (Úgy van! balfelől.) Különben az állam sem fog csudát tenni ez iránt, ő is csak onnan teremtheti közegeit, honnan a hatóságok. (Helyeslés balról.) Ő a legjobb esetben is időelöttinek tartja ez intézkedést.”¹⁹ – hangzott el Várady Gábor, a Tisza Kálmán köreihez tartozó Balközép-párti képviselő felszólalásában.

A belügyminiszter erre ellenpéldaként Londont, Berlint, vagy New Yorkot hozta fel, ahol szintén állami kézben voltak a rendőri szervek, mégsem tekintett úgy senki azon országokra, hogy „rendőrállamok” lennének.

Csernátorny Lajos, mint ellenzéki, Várady felszólalását támogatva kifejtette, hogy *„nem teheti magáévá azt az elméletet, mint ha az államnak lehetnének oly érdekei, melyek összeütköznek az önkormányzat érdekeivel”*; mivel: *„Az önkormányzat egy elv, mely jó vagy rossz, helyes vagy helytelen; de azt nem semmisítheti meg semmi magasabb érdek, ha amaz egyszer jó (Derűtség, jobbfelül). Nem csak nem semmisítheti meg, de jól értelmezett államérdek sohasem kívánhatja semmiféle jogos önkormányzatnak megszüntetését.”²⁰* Ha pedig a jelenlegi, önkormányzati kézben lévő rendőrség rossz, az akkor is rossz marad, ha átveszi az állam, mivel az új szabályozás még nincs kidolgozva. Megjegyezte még azt is, hogy *„a magyar népnek rossz tapasztalatai vannak az állami rendőrséggel kapcsolatban – tehát előbb ha közönségünk, illetőleg az egész ország népességének lelkébe átment volna már azon tudat, még pedig a tapasztalás és meggyőződés folytán, hogy a rendőrségnek nincsen más feladata, mint az, hogy a polgárságnak vagyon-, s személybiztonsága felett őrködjék, s ne elegyedjék soha semmi körülmények közt semmiféle politikai mozgalomba. (Helyeslés balfelől.)”²¹* Javaslatára szerint tehát jobb, ha marad a jelenlegi, olyan-amilyen helyzet, amíg az állam az átvételhez fel nem mutatja a jobbítást jelentő garanciát – vagyis a „beígért” rendőrségi törvényt.

¹⁹ A *Hon*, 1872. november 27.

²⁰ Uo.

²¹ *Budapesti Közlöny*, 1872. november 27.

6. kép. Csernátony Lajos, ellenzéki képviselő.
([Országos Széchényi Könyvtár, Digitális Képtár, azonosító: DKA-035548](#))

Pulszky Ágost nem tartotta elképzelhetőnek a városeyesítést anélkül, hogy Budapest rendőrsége állami kézbe ne kerülne. A megyékben is a főispán, vagyis az állam nevezi ki a rendőrséget – miért legyen ez másképpen a fővárosban, ahol nagyobb is az állam érdeke, mint a többi törvényhatóságokban? A Deák-párti képviselő megjegyezte azt is, hogy a legnagyobb rend Ráday idején volt az országban – utalva gróf Ráday Gedeon kormánybiztosi megbízatására, aki (csupán pár évvel korábban) megtisztította az Alföldet a veszélyes betyárbandáktól.²²

Madarász József ellenzékiént Irányi mellett állt, azt a megjegyzést téve Pulszky felvetésére, hogy Ráday működésével azért nem volt mindenki elégedett.

A képviselők többsége végül elvetette Steiger módosító indítványát, és amellet foglalt állást, hogy a főváros egyesítése rendőrségének államosítása úgy is történjen meg, ha a rendőrségre vonatkozó, új szabályozás még nem készült el. Ebből a döntésből később még problémák adódtak.

1873 januárjában a három városból delegált bizottságot megbízták a status quo rögzítésével, vagyis össze kellett írni Buda, Óbuda és Pest közigazgatási viszonyait, illetve a városi szolgálatban álló személyzet létszámát, feladatait, és nem utolsósorban bérüket, hogy a törvény majdani életbe lépésekor a megszűnő tanácsok, illetve a főváros között a tisztviselők átadás-átvétele rendben mehessen végbe.²³

²² Csapó 2007.

²³ IV.1402.b 8/1873., Vörös 1978. 313. p.

Kimutatás

Buda városát illető rendőri kiadások
a Pest városi Rendőri Bizottság
kiadásai felől 1873. évi.

Száma	Cím	Összeg	
		egyetlen	összesen
1.	hivatali költség	200	-
2.	Vélgazdálkodás a rendőri költségvetésben	115	-
3.	Rendőri ügyeknél meg- számlázott költségek	100	-
4.	Feladatok hirtelen felmerülő költségei	80	-
5.	Tűzoltóságoknál felmerülő rendőri költségvetés a Rendőri Bizottság	100	-
6.	Megőrzési költség a rendőri költségekhez tartozó kiadások	100	-
7.	A rendőri kiadások megőrzésére szolgáló költségek a költségvetésben	50	-
8.	Összesen	50	795

Buda, július 28. 1873.
Kiadta: *M. Kovács Károly*
Városi főkapitány

Ez a dokumentum a Magyar Országos Levéltár tulajdonsága.
This document belongs to the collection of the National Archives of Hungary.

7. kép. Az 1873. évi óbudai rendőri kiadások kimutatása a belügyminiszter számára,
1873. július 28.

(MNL OL K 148 – 1873-XIV-2210. 115. p. A szerző felvétele)

A városok rendőrfőkapitányai²⁴ beküldték a Belügyminisztériumba jegyzékeiket, melyek szerint megállapítható volt az a rendőri létszám, amelyre a főváros létrejöttkor számítani lehetett (és kellett is – mármint a béreket tekintve).²⁵ Az állam 1873. december 15-én hivatalosan is átvette Buda, Pest és Óbuda rendőrségét, az adott időpontban fennálló szervezetben és létszámban.²⁶ Az 1874. évi költségvetésben²⁷ már szerepelt egy tétel a fővárosi rendőrségre vonatkozóan. A szerv főfelügyeletét továbbra is a belügyminiszter látta el; Thaisz Elek viszont immár nem csak pesti, hanem budapesti főkapitánnyá vált, míg a volt budai főkapitány, Kovics Károly az egyesített fővárosban alkapitányi rangba került. A tényleges rendőri működést az átvett, „régis” biztosok látták el, a korábban is érvényben lévő – egyébként csekély számú – szabályrendeletek alapján. Átmeneti megoldásként a Belügyminisztérium még 1872-ben kiadott egy ideiglenes bűnvádi eljárási rendeletet (amit közkeletű elnevezéssel csak „Sárga Könyvnek” neveztek),²⁸ bízva az ígért, új, már a megváltozott körülményekhez alakított

²⁴ Budán Kovics Károly, Óbudán Lomniczy Endre, Pesten pedig Thaisz Elek látta el a főkapitányi tiszteket. Schmall 1899.

²⁵ MNL OL K 148 – 1873-XIV-2210

²⁶ *Fővárosi Lapok*, 1873. december 16. 1255. p.

²⁷ 1873. évi XXXV. törvénycikk az 1874. évi államköltségvetéséről

²⁸ Vécsey 1926. 10. p.

rendőrségi törvény mielőbbi megalkotásában, amely azonban a képviselők sürgetése²⁹ ellenére is egészen 1881-ig váratott még magára.³⁰

8. kép. Gúnyrajz a fővárosi rendőrségről. Borsszem Jankó, 1871.
([Országos Széchényi Könyvtár, Digitális Képtár, azonosító: DKA-097085](#))

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

IV.1106.b. Buda város tanácsának iratai. Tanácsi iratok (1854–1873)

IV.1303.f. Pest város tanácsának iratai. Tanácsi iratok (1850–1873)

IV.1314. Pest, Buda, Óbuda egyesítésére vonatkozó bizottsági iratok (1870–1873)

IV.1402.b Budapest Székesfőváros Főpolgármesterének iratai. Általános iratok (1873–1945)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

K 148 Belügyminisztériumi iratok (1857–1953)

Nyomtatott források

Gárdonyi 1913.

Gárdonyi Albert: *A főváros egyesítésére vonatkozó okmányok gyűjteménye*. Budapest, 1913.

Képviselőházi Napló 1869–1872. X. kötet

²⁹ Tavaszy Endre 1874-ben interpellációjában felszólította a bel-, és igazságügyi minisztereket, hogy a fővárosi rendőri működés és bíraskodás külön nem választásával jelenleg működő, rendezetlen helyzetet legfeljebb 1875. elejéig szüntessék meg. *Képviselőházi Napló*, 1874. június 12. (251. ülés).

³⁰ [1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről](#)

Felhasznált irodalom

- Borbély 1942. *A 60 éves magyar rendőrség*. Szerk.: Borbély Zoltán – Kapy Rezső. Budapest, 1942.
- Buza 1984. Buza Péter: *Pest-budai történetek – rendhagyó városnéző séta*. Budapest, 1984.
- Buza 2013. *Tábori bűnös Budapestje*. Szerk.: Buza Péter. Budapest, 2013.
- Csapó 2007. Csapó Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A „betyárvilág” felszámolása*. Pécs, 2007.
- Czaga 1995. Czaga Viktória: Az önkényuralom pest-budai rendőrsége (1849–1860). In: *A Fővárosi Rendőrség története (1914-ig)*. Szerk.: Kollár Nóra. Budapest, 1995. 131–155. p.
- Deák 2013. Deák Ágnes: Rendőrbesúgók nyomában (1860-as évek). In: *Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben*. Szerk.: Gyarmati György et alii. Pécs-Budapest, 2013. 252–263. p.
- Deák 2015. Deák Ágnes: *„Zsandáros és policájos idők”. Államrendőrség Magyarországon, 1849–1867*. Budapest, 2015.
- Ernyes 2020. Ernyes Mihály: [A Fővárosi Rendőrség, a M. Kir. Rendőrség, valamint a Magyar Rendőrség története a kezdetektől napjainkig. I–II. kötet](#). Budapest, 2020.
- Herédi 2020. Herédi Attila: [Rend a periferián. A mezei rendőrség Kőbányán, Keresztes Károly irányítása alatt \(1840–1870\)](#). In: *Tanulmányok Budapest Múltjából XLV*. Szerk.: Dománszky Gabriella, Budapest, 2020. 151–182. p.
- Horváth J. 1995. Horváth J. András: A fővárosi rendőrség az 1860–1873. közötti időszakban: közrendészet az önkormányzat irányítása alatt. In: *A Fővárosi Rendőrség története (1914-ig)*. Szerk.: Kollár Nóra. Budapest, 1995. 157–194. p.
- Horváth J. 2010. Horváth J. András: [A megigényelt világváros. Budapest hatósága és lakossága a városegysítés éveiben](#). Budapest, 2010. (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 2.)
- Jakab 2022. Jakab Réka: [Pest és a városegysítés](#). *Budapesti Levéltári Mozaikok* 2022/15. DOI: [10.56045/BLM.2022.15](https://doi.org/10.56045/BLM.2022.15)

- Kollár 1995. Kollár Nóra: A fővárosi rendőrség létrehozása, fejlődése és a rendőrségi törvény (1872–1881.) In: *A Fővárosi Rendőrség története (1914-ig)*. Szerk.: Kollár Nóra. Budapest, 1995. 195–252. p.
- Nagy 2022. Nagy János: [Buda és a városegysítés](#). *Budapesti Levéltári Mozaikok* 2022/14. DOI: [11.56045/BLM.2022.14](#)
- Parádi 1996. Parádi József: *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996.
- Sipos 2022. Sipos András: [Az Andrássy-kormány és a városegysítés](#). *Budapesti Levéltári Mozaikok* 2022/13. DOI: [11.56045/BLM.2022.13](#)
- Schmall 1899. Schmall Lajos: *Adatok Budapest Székes Főváros történetéhez. I–II. kötet*. Budapest, 1899.
- Tisza 1913. Tisza Miksa: *Magyarország rendőrségének története*. Igló, 1913.
- Vécsey 1926. *A 40 éves Budapesti Detektívtestület jubileumi albuma 1886-1926*. Szerk.: Vécsey Leó. Budapest, 1926.
- Vörös 1978. Vörös Károly: [Pest-Budától Budapestig, 1849–1873](#). In: *Budapest története. IV*. Szerk. Vörös Károly. Budapest, 1978. 117–320. p.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczi Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921